

EKONOMICKÉ ASPEKTY STANOVENÍ HRANICE MARGINÁLNÍCH PODMÍNEK ROSTLINNÉ VÝROBY

Prof. Doc. Ing. Vladimír BRABENEC, CSc.

KATEDRA STATISTIKY, ČZU V PRAZE

Stanovení účelného rozsahu zemědělské výroby ČR v období po podání přihlášky ČR do EU patří k nejdiskutovanějším otázkám souvisejícím nejen se zemědělskou, ale s celou hospodářskou politikou a strategií přípravy ČR na připojení k EU (s trhem EU 400 milionů obyvatel).

Nadřazenými otázkami k této problematice je:

- a) Zda chceme uchovat rozsah zemědělství zajišťující naši potravinovou bezpečnost (resp. větší nebo menší rozsah - tj. exportní či importní orientaci).
- b) V čem jsme a v čem nejsme proti zemědělství EU konkurenceschopní.
- c) Kde hospodařit na půdě s hlavním zaměřením na produkci potravin a alternativní využití zemědělské produkce a kde zvolit jiný systém hospodaření, zaměřený na udržení kulturní osídlené krajiny a ekologické rovnováhy.

Právě hranice zmíněná v poslední otázce představuje hranici marginálních podmínek pro rostlinnou výrobu - která je i výrazně rozdílná pro jednotlivé plodiny a navíc v závislosti na cenách rostlinných výrobků a na dosažených hektarových výnosech velmi proměnlivá. V případě liberálních podmínek pro dovoz i vývoz ovlivní tuto hranici relace mezi cenami výrobku na vnitřním a na světovém trhu a konkrétní podmínky daného období pro vývoz a dovoz každé komodity (výrobku) jednotlivě.

Přes složitost těchto podmínek pro definování vládního rozhodnutí je nutné ke stanovení dlouhodobějších a přesnějších pravidel pro hospodaření na půdě v ČR přikročit. Nejlépe formou přijetí „zákona o zemědělství“. Tato pravidla stanoví podmínky pro podnikatelská rozhodnutí všem subjektům (právníkům i fyzickým osobám), hospodařícím na půdě.

Ekonomická kritéria stanovení hranice marginality

Základem pro hranici marginality je rozdělení půdních stanovišť, na kterých lze provozovat zemědělskou výrobu se ziskem, od stanovišť, na kterých bude výsledkem nedotovaného hospodaření ztráta.

Kromě půdních a klimatických podmínek jsou rozhodujícími faktory:

- a) cena za jednotku výrobku,
- b) dosažená intenzita výroby (hektarový výnos),
- c) vlastní náklady na 1 ha nutné k udržení alespoň prosté reprodukce výroby (tj. uchování současné úrodnosti půdy).

V závislosti na dosažené průměrné ceně výrobku, na dosažených hektarových výnosech i na nutných výrobních nákladech může být pro výrobce i ve stejných půdně-klimatických podmínkách hranice marginality výrobku rozdílná. Proto je nutné vycházet z průměrných podmínek, z průměrných výnosů a z průměrných cen výrobků v ČR, abychom mohli s využitím průměrných

výrobních nákladů na 1 ha definovat marginální hektarový výnos. Tedy výnos, při kterém je při průměrném zpeněžení dosaženo alespoň nulové rentability výroby. Při použití průměrných výnosů v ČR lze sestavit i pořadí úspěšnosti výrobků podle jejich rentability v hodnoceném období. Úplné vlastní náklady jednotlivých výrobků RV jsou v ČR zpravidla podhodnoceny nejen proto, že současný rozsah hnojení je pod úrovní odběru živin z půdy na dosažený výnos, ale často nezahrnují zatížení nákladů úroky z úvěrů, nákladů za poradenství, za nájemné z pozemků a budov a podobných obtížně „dělitelných“ položek nákladů pro jednotlivé výrobky. Razantní meziroční změny cen obilí, brambor a dalších základních výrobků RV rovněž meziročně hranici marginality výroby každého výrobku mění a zhoršují i stabilitu podmínek pro podnikatelská rozhodnutí zemědělských prvovýrobců.

Výpočet hranic marginálních výnosů v ČR za rok 1994

K propočtu hranice hektarových výnosů pro bezztrátovou výrobu jsou využity výsledky výběrového šetření VÚZE o výsledcích hospodaření fyzických a právnických osob v zemědělství ČR za rok 1994 shrnuté ve studii č. 25 VÚZE (Hanibal a kol., 1995) a ceny zemědělských výrobců za r. 1995 (výkaz ČSÚ č. 0709-5, prosinec 1995). Výsledky zahrnuje tab. 1. V tabulce 2 je stejná skupina základních výrobků rostlinné výroby rozdělena na ziskové a ztrátové při výnosech naměřených v roce 1994 (ceny z r. 1995) u právnických a fyzických osob podnikajících v zemědělství.

Tab. 1: Vlastní náklady v r. 1994 v ČR u hlavních výrobků RV a odvozená hranice hektarového výnosu pro bezztrátovou výrobu (při cenách r. 1995 a nákladech r. 1994).

Výrobek	Náklady v Kč na 1 ha		Prům. cena Kč za 1 t v r. 1995	Hranice ha výnosu v t pro bezztrátovost	
	Právnické osoby	Fyzické osoby		Právnické osoby	Fyzické osoby
Pšenice oz.	9372	10953	2592 ¹⁾	3,62	4,23
Žito	6306	9664	2458	2,57	3,93
Ječmen jar.	7838	9094	2550 ¹⁾	3,07	3,57
Oves	6838	9509	2213	3,09	4,30
Hrách	9727	11317	4184 ¹⁾	2,32	2,70
Řepka	9939	11759	5584	1,78	2,11
Cukrovka	35864	32331	858	41,8	37,7
Brambory konzumní	50001	36739	6278 ²⁾	7,96 ²⁾	5,85 ²⁾

Pramen : a) Hanibal, J. a kol.: *Nákladovost zemědělských výrobků . . . ČR za r.1994*

b) ČSÚ: *Výkaz ceny zemědělských výrobců za prosinec 1995. ČSÚ, Praha, leden 1996.*

Pozn. k tabulce:

- 1) Pšenice - průměr cen potravinářské + krmné, ječmen - průměr cen sladovnický + krmný, hrách - průměr cen jedlý + krmný
- 2) Při průměrných cenách konz. brambor r. 1996 přibližně 2,10 Kč/1 kg se posunuje hranice bezztrátové výroby konzumních brambor (při nákladech r. 1994) na výnos 23,8 t na 1 ha u právnických osob a na 17,50 t na 1 ha u fyzických osob. (Průměrné měsíční ceny v roce 1995 v tab. 1 zahrnují i ceny raných brambor ve výkazu ČSÚ).

V tab. 1 i 2 jsou použity ceny zemědělských výrobců.

Tab. 2: Ekonomická úspěšnost výrobků RV zemědělských výrobců v ČR (při průměrných hektarových výnosech a nákladech roku 1994 a cenách roku 1995)

Výrobek	Právnické osoby			Fyzické osoby		
	Výnos /ha	Ø cena 1 t	Rentabilita	Výnos /ha	Ø cena 1 t	Rentabilita
Pšenice oz.	5,11	2592	kladná	4,41	2592	kladná
Žito	4,04	2458	kladná	3,32	2458	záporná
Ječmen jar.	3,77	2550	kladná	3,49	2550	záporná
Oves	2,98	2213	záporná	3,19	2213	záporná
Hrách	2,34	4184	nulová	2,46	4184	záporná
Řepka	2,61	5584	kladná	2,53	5584	kladná
Cukrovka	37,6	858	záporná	34,8	858	záporná
Brambory konz.	16,9	6278	kladná ²⁾	17,9	6278	kladná ²⁾

Pramen : ditto tab. 1

2) Shodné poznámky a vysvětlivky s tab. 1.

Pozn.: Na celkovou ztrátovost zemědělské výroby má významnější vliv převážně ztrátová živočišná výroba.

Závěry

- Hranice marginálních hektarových výnosů je nižší u obilovin (řepky a hrachu) u právnických osob, které využívají ve větším rozsahu a úplněji vlastní techniku pro rostlinnou výrobu (s ohledem na násobně vyšší průměrnou výměru zemědělské půdy v porovnání s průměrem výměry u fyzických osob v zemědělské prvovýrobě).
- U cukrovky a brambor využití jednoúčelové techniky u právnických osob naopak zvyšuje úroveň nákladů na 1 ha plodiny v porovnání se soukromými podnikateli - fyzickými osobami (méně technicky vybavenými).
- Větší rozsah využití nákladných služeb na sklizeň obilovin a dalších technologických operací (při cenách roku 1995) činil výrobu obilovin u fyzických osob (vykazujících i nižší průměrné hektarové výnosy) mírně ztrátovou, zatímco u právnických osob značně rentabilní. Naproti tomu u cukrovky a především u brambor fyzické osoby při nižších nákladech na 1 ha a přibližně stejných výnosech (s právnickými osobami) vykazují mírně až výrazně lepší hospodářský výsledek. Podobně výrazný rozdíl ve prospěch fyzických osob lze očekávat u speciálních plodin s vysokým podílem ruční práce v nákladech.
- Vysoké meziroční kolísání průměrných cen většiny výrobků rostlinné výroby zvyšuje rizikovost podnikání zvláště u úzce specializovaných podnikatelů (častěji fyzických osob) v zemědělství.
- Současná průměrná intenzita výroby (měřená hektarovými výnosy) je v ČR nižší až výrazně nižší v porovnání s průměrnou intenzitou rostlinné výroby v zemědělství v EU. To snižuje relativně konkurenceschopnost našeho zemědělství. Naproti tomu výrazně nižší cena pracovní síly, nižší cena půdy (tj. i nájemného za zemědělskou půdu) a lepší možnost využití moderních a komplexnějších technologií v podnicích s výrazně vyšší průměrnou výměrou (v ČR oproti průměru EU) budou přechodně i po vstupu ČR do EU působit jako konkurenční výhoda zemědělství ČR. Další konkurenční výhodou

zemědělství ČR je jeho současné působení v méně chráněném a méně dotovaném tržním prostředí (oproti zemědělství EU).

- Závislost hranice marginality na relaci cen vstupů a výstupů zemědělství dokumentují výsledky průměrného hospodářského výsledku zemědělské výroby v r. 1995 a v r. 1994 uvedené ve Zprávě o stavu českého zemědělství 1996 (str. 23). V roce 1995 bez ztrát (resp. s minimálním ziskem) hospodařily v průměru pouze podniky řepařské a bramborářské výrobní oblasti, v roce 1994 byly podniky ve všech výrobních oblastech ČR v průměru ztrátové, tj. pod teoretickou hranicí marginality.

Literatura :

Brabenec, V., Šařecová, P.: Měřitelnost vlastních nákladů výrobků soukromých farem.
Zemědělská ekonomika 42, 1996, č. 8, s. 373-374. ÚZPI, Praha 1996

Hanibal, J. a kol.: Nákladovost zemědělských výrobků v zemědělských podnicích ČR za rok 1994. Výzkumná studie č. 25, VÚZE, Praha 1995

Kolektiv: Ceny zemědělských výrobců za prosinec 1995. Měsíční výkaz ČSÚ č. 07 09 - 5.
ČSÚ, Praha, leden 1996